

בדין שימוש בתרופות בשבת

בדין שימוש בתרופות בשבת *

תרופות מנע, חסונים והרגעה לאדם בריא בשבת

הרב אברהם דב אויערבך

משנה שבת ק"ט ע"ב: כל האוכלין אדם אוכל לרפואה וכל המשקין שותה, חוץ ממי דקלים וכוס של עיקרין מפני שהן לירוקה, אבל שותה הוא מי דקלים לצמאו וכו'. ופירש רש"י לצמאו, כשאינו חולה ע"כ. ומתוך דברי רש"י אלו אנו למדים שני דברים:

א. דע"כ לא הותר לשתות מי דקלים אלא רק באדם בריא לגמרי ושותהו לצמאו, אבל כשהוא חולה אסור לשתות אפילו לצמאו. ובטעם הדבר י"ל, או כיון שהוא חולה יאמרו שהוא שותה לרפואה, או דאע"פ שכוונתו לשתות המי דקלים לצמאו, אבל מכיון שידע שזה גם מרפאהו ממיחושו הרי בהכרח דניחא ליה בכך וממילא אסור דהוי כאילו מכוון לרפואה.

ב. מכיון, דהא דתנן, השותה מי דקלים לצמאו הכוונה באדם בריא, א"כ גם לבריא לא הותר אלא כששותהו לצמאו, היינו, שאינו רוצה כלל בתערובת הדקלים שיש במים, דאינו זקוק להם כלל, אלא רוצה להרוות צמאונו במים שלהם. אבל אדם בריא, שרוצה לשתות מי דקלים לא להרוות צמאונו אלא כדי לחזק מזגו, דהיינו, שהוא רוצה באמת בפעולת הרפואה שיש במי דקלים בכה"ג אסור, ואע"פ שהוא אדם בריא, מ"מ גם אדם בריא נכלל בכלל הגזירה שלא להתרפא בשבת, גזירה שמא ישחוק סממנים.

ובטור סימן שכ"ח כתב: וכל שאינו מאכל ומשקה בריאין אסור לאוכלו ולשתותו לרפואה, אבל אם אוכל ושותה

אותו לרעבו ולצמאו ואין לו חולי שרי, ע"כ. וכתב ע"ז בב"י, ומשמע דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלין ומשקין שאינו מאכל בריאים, דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי, הלכך אפילו אינו לא רעב ולא צמא מותר לאכלן ולשתות, והא דנקט לרעבו ולצמאו לאו-דווקא אלא אורחא דמילתא נקט, וכן נראה מדברי המרדכי, שכתב בפרק שמונה שרצים, שמותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול ואין בו משום רפואה כיון דאין לו מכה בגרונו עכ"ל.

ולפי דברי הב"י, צ"ל דגם במשנה יפרש כן לפי רש"י שכ"י, "כשאינו חולה", דהא דקתני לצמאו, ל"ד צמאו, אלא אורחא דמילתא נקט. אמנם הדין הראשון המשתמע מדברי רש"י והטור עדיין בעינו עומד והוא, דע"כ לא הותר לשתות לצמאו אלא בבריא, אבל כשהוא חולה אסור אפילו לצמאו, וכנ"ל.

והמחבר בשו"ע סימן שכ"ח סע' ל"ז כ' : ודווקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אצל אם אין לו שום מיחוש מותר ע"כ. וזה כדכתב בב"י הנ"ל. אמנם המג"א בס"ק מ"ג כתב וז"ל: בטור כתב ושותה אותו לרעבו ולצמאו מותר, משמע דאם עושה לרפואה אסור ואע"פ שהוא בריא עכ"ל, וע"ש שהביא הרבה ראיות לדבריו.

ולכאורה בכונת המג"א לחלוק על דברי המחבר - הב"י וס"ל דלא כהב"י שכ"י, דהא דכתב הטור לרעבו ולצמאו לאו דווקא, והמג"א ס"ל דהוא דווקא. וכן נראה מדברי האחרונים, ועיין גם במחצית השקל כאן, דנקטו כי חלוקין הם הב"י והמג"א, ואע"פ שהמג"א לא הזכיר כלל בדבריו, שהב"י לא כתב כן.

ולפי זה נמצא דאדם בריא, שרוצה לחזק גופו ע"י אכילת ויטמנים או שמן דגים וכיו"ב, כמו"כ אדם בריא הרוצה לחסן גופו מפני זיהומים שונים שהוא רגיש להם, המותר לו לקחתם בשבת או לא, תלוי הדבר בפלוגתת הב"י

והמג"א.

ובאם נאמר כן, הרי יש להשיב מכל ראיותיו שהביא המג"א וליישבם עפ"י שיטת הב"י, וכמו"כ לישיב ראיות הב"י עפ"י שיטת המג"א. ועיין באג"ט, שהשיב כמעט על כל ראיותיו של המג"א, וגם הוא נקט בפשיטות דמחלוקת יש כאן בין המחבר והמג"א.

אמנם לענ"ד, אין בהכרח לומר דחולקים הם זה ע"ז וכד נדייק בדבריהם נראה, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. דהן אמנם הב"י כתב, דלרעבו ולצמאו לאו דווקא, אבל אין בכוונת הב"י לומר, דה"ה דמותר לשתות לשם רפואה, דהיינו לחזק גופו או להצילו ממחלה ברפואתו. שתיה כזאת דבאופן כזה, גם הוא ס"ל דאסור, דכיון שמתכוון בשתיה זו לפעולת ריפוי הרי הוא בכלל אלו שנאסרו משום גזרת שחיקת סממנים. והרי כל ראיותיו של הב"י היא מדברי המרדכי, שכתב "שמותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול ואין בו משום רפואה כיוון דאין לו מכה בגרונו", דהיינו אע"פ שאכילת שרפים מתוקים וגמיעת ביצה חיה הוי רפואה למי שיש לו מכה בגרונו ולכן אסור לו, אבל בריא שאין לו מכה בגרונו מותר לו בזה, כיון דאין כאן כל פעולה של רפואה, דגמיעת הביצה ואכילת השרפים המתוקים אין בהם כדי להועיל שלא יחלה בגרונו וגם לא זו כוונתו, אלא כוונתו להנעים את הקול והיינו לתענוג דווקא בכה"ג שרי הב"י. והחידוש בזה הוא, דאע"פ שיש הבדל בין השותה מי דקלים לצמאו לאוכל שרפים וגמיעת ביצה חיה, דגבי מי דקלים כשרוצה לשתות לצמאו הרי אין הוא רוצה בכלל את תערובת הדקלים שיש במים כי הרי רצונו להרוות צמאו ורצונו רק במים שיש בהם, משא"כ באכילת השרפים והביצים הרי רצונו באותה אכילה ושתיה דווקא כדרך שחולה בגרונו רוצה, מ"מ מותר כיוון דאין בכוונתו לשם רפואה אלא לשם תכלית אחרת שהוא לתענוג.

ומה שהמג"א כתב לאסור לא כתב לאיסור במה שהתיר הב"י וגם המג"א ס"ל דלתענוג בעלמא מותר ולא דווקא לרעבו ולצמאו, אלא כתב לאסור כשמתכוין לרפואה, דהיינו שאוכל או שותה דבר שחולה שותה אותם כדי להתרפא, ואדם בריא בא לשתות כדי להועיל לו שלא יחלה, או כדי לחזק גופו ומזגו, והיינו לרפואה ממחלה זו ובכה"ג אסור, וכל הראיות שהביא המג"א לאמור כולם איירי בכה"ג.

ואם כנים הדברים נמצא, דלקיחת ויטמינים הבאים לחזק גופו, דהיינו פעולת ריפוי, או תרופת חיסון הבאים להצילו ממחלות, דגם זה היו פעולה של רפואה, בכה"ג אסור לכו"ע. אך עדיין יש מקום לומר, דאין לאסור דבר זה באופן מוחלט. דהנה כל יסוד האיסור בזה מקורו בדברי הטור, שהם דברי רש"י במשנה שכ', לצמאו כשאינו חולה, דמשמע מזה דגם כשאינו חולה מותר רק לצמאו ועל יסוד זה הביא המג"א ראיותיו לאסור. ובעיקר הדבר הרי מצאנו שיטות בראשונים דלא ס"ל כרש"י והטור. דהנה הדין הראשון שדייקנו בראשית דברינו מדברי רש"י, דע"כ לא הותר לשתות לצמאו אלא כשאינו חולה, אבל אם הוא חולה אסור אפילו לצמאו, כתב כך הא"ר והביאו במשנ"ב סי' שכ"ח ס"ק קי"ט. אמנם בביה"ל שם הביא, דהר"ן שהעתיק כל דברי רש"י שבמשנה השמיט דברים אלו (כשאינו חולה) ולא העתיקם ומשמע דלא ס"ל כוותיה, כמו"כ הביא בשם הר"ח בסוף פרק ח' שרצים, שכתב שם ז"ל: הלכך אע"פ דשמן וורד ע"כ מסי, אך סך הוא כדרכו ואינו מתכוון לרפואה אע"ג שמתרפא, בין בדוכתא דשכיח שמן וורד בין בדוכתא דלא שכיח שרי עכ"ל. הרי נראה מדבריו, דאע"פ שיש לו מיחוש והוא שותה דברים שמרפאין אותו, אבל כיון שאינו מתכוון לרפואה מותר. כמו"כ כתב שם דכן מורין פשטות לשון הרמב"ם בפכ"א ה"כ, עיי"ש שהאריך ומסיים הביה"ל: היוצא מכל זה דלענ"ד דין זה תלוי בפלוגתת הראשונים וצ"ע למעשה.

ומעתה לפי אלו הראשונים דמפרשי את המשנה "ושותה אדם מי דקלים לצמאו", דהכונה היא שגם חולה מותר א"כ לפי שיטתם לא נרמז במתניתין, שאדם בריא יהא אסור לשתותם גם כשמכוון לרפואה ורק לרש"י ולהטור יש לדייק כן, אבל לדידהו מהכ"ת לן לחדש מעצמנו ולומר, דגם על אדם בריא נגזרה הגזירה מחשש שמא יבוא לשחיקת סממנים, וי"ל דרק בחולה שיש לו מיחוש, דכיוון דאדם בהול על רפואתו, כמש"כ הרי"ף גרו, אבל בבריא שרוצה רק לחזק גופו ומזגו מנלן לגזור, ולא גזרו אלא היכא דאיתא תרתי, שיש לו מיחוש ומתכוון לרפואה, אבל בדליכא אלא חד מינהו מותר. והן אמנם דאלו שני הדינים אינם תלויים זב"ז ושפיר י"ל, דחולה מותר לשתות מי דקלים לצמאו, בכ"ז בריא אסור כשמכוון לרפואה, אבל לא מסתבר הדבר לומר דלהנך ראשונים דסוברים, דחולה מותר לשתות לצמאו מי דקלים אע"פ שאחרים הרואים יחשבו שמתכוון לרפואתו גם כמוש"כ לעיל, דלא יתכן הדבר שהחולה יתעלם לגמרי מפעולת הריפוי שיש בשתיית מי מדקלים ובהכרח דניחא ליה בזה ששתיה זו תועיל לרפואתו ומ"מ מותר, א"כ בריא לגמרי לא מסתבר דיהא אסור אם רק כוונתו לחזק גופו ומזגו. וגם לשון הב"י מורה כן (ודלא כמוש"נ לעיל), שכתב: ומשמע דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלין ומשקין שאינם מאכל בריאים. "דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי", הרי נראה מפשטות לשונו, דכל עיקר הגזירה של שחיקת סממנים לא היתה על בריאים, ועיין גם בס' אג"ט מלאכת טוחן, שהביא דעת השו"ע להתיר ודעת המג"א לאסור באם מתכוון לרפואה וסיים שם "ואין בידי להכריע".

והנה, אע"פ שאין להקל בזה נגד דעת המג"א וסיעתו, דהרי כ' מפורש, דגם בריא אסור לרפואה, מ"מ נ"ל דבנד"ד שהזכרתי לעיל בדברינו, אם מותר לקחת ויטמינים לחזק גופו או תרופת חסון שלא יחלה, אין שני הנידונים הללו דומות זה לזה. ואמנם לקיחת ויטמינים או שמן דגים הבאים לחזק גופו, בזה אין להקל כיוון דכוונתו לרפואה ואסור כהמג"א, אך לענין תרופת חסון, שמטרתה להציל את הבריא שלא יחלה, היינו אפילו במחלה שא"ב סכנה, נ"ל דיש מקום לדון להתיר בזה מטעם אחר.

דהנה, בשבת ק"מ אמרינן: רב אחא ב"י חש ביוקרא דליבא אתא לקמיה דמר עוקבא א"ל זיל שתי תלתי תיקלי חילתא בתלתא יומא. אזל אישתי בחמשא בשבת ומעלי שבת, לצפרא אזל שאל בי מדרשא וכו' אמר להו לשתות לא קמיבעי' לי (ופירש"י דבלאו רפואה משקה הוא וכו') כי קמיבעי' לי לשרות (דאסור משום עובדא דחול) וכו', א"ל אפילו למאן דאסר, ה"מ היכי דלא אישתי כלל, אבל הכא כיון דאשתא חמשא ומעלי שבתא אי לא שתי בשבת מסתכן ע"כ. ובפשטות נראה, דכיון שהוא יפסיק מלשתות יבוא לכלל סכנה לכן מותר לו לשרות ולשתות כדי שלא יסתכן. אמנם בחידושי הר"ן שם כתב וז"ל: וא"ת למה לי שורה בצונן ומניחה בחמה, בפורשין גופייהו לישתה, כיון דמסתכן וי"ל דאה"נ, אבל כיון דסגי ליה בחמה לא שרי פושרין וכו' ומיהו טעמא משום דמסתכן הוא, הא אינו מסתכן לא שרי שריה, אע"ג דבשריה גופא ליכא אלא איסורא דרבנן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ואע"ג דהתם בכתובות בפ' אע"פ, גבי גונח יונק חלב כדרכו שרי איסורא דרבנן, אפילו ליכא סכנה, משום צערא גרידא, י"מ דהא יהיב טעמא התם משום דהוי מפרק כלאחר יד. ולדידי קשיא, דמ"מ במפרק כלאחר יד איסורא דרבנן מיהא איכא. וי"מ דמסתכן דהכא לאו דווקא אלא מצטער מחמת חליו, כי הך דהתם, ותריוויהו בחולה שאין בו סכנה עכ"ל ולכאורה יל"ד בקושייתו, הלא יש לחלק ולומר, בשלמא גבי גונח שכבר גונח ומצטער הרבה מחמת חליו והוא חולה שא"ב סכנה, שפיר התירו לו לינוק, דהוא איסור דרבנן, דבמקום חולי וצער לא גזרו כאן שכבר חולה ומצטער מעתה. משא"כ ברב אחא, דחש ביוקרא דליבא, הרי אין הוא בגדר חולה אלא בעל מיחוש בעלמא, דהרי הא דאמר לשתות לא קמיבעי' לי, פירש"י דבלאו רפואה משקה הוא, ואילו היה בגדר חולה הרי חולה שא"ב סכנה מותר אפילו כשאין דרך הבריאים לשתות, דבחולה ממש לא גזרו משום שחיקת סממנים, ועיין בסי' שכ"ח סעיף י"ז, ועיין במשנ"ב שם ס"ק קכ"א, עי"ש, וכפירש"י פרש גם הר"ן שם, וא"כ משו"ה בעינן בגמ' לומר, דאי לא שתי בשבת מסתכן, דבאם לא יסתכן למה לנו להתירו אפילו איסור דרבנן, כיון דלע"ע אינו חולה שנפל למשכב אלא בעל מיחוש בעלמא, ע"כ דס"ל להר"ן, דאע"פ שכעת אינו חולה גמור אבל אם יפסיק מלשתות יבוא לידי חולי, ואע"פ שלא תהא בה סכנה, מותר לו כבר לשרות מעתה ומה שמותר לו אח"כ כשיחלה

מותר לו כעת כדי להצילו שלא יחלה ומשו"ה שפיר הקשה ל"ל מסתכן. ולכן תירץ דמסתכן דהכא לאו דווקא, כנ"ל. עכ"פ נראה מדברי הר"ן, דאע"פ שכעת אינו מצטער הרבה מחמת חליו, דהרי כך אמרינן בגמ' אי לא שתי בשבת מסתכן, היינו אם לא ישתה עלול להביא עליו חולי שיצטער מזה, אבל כעת אינו חולה עוד ובכ"ז התיירו לו לשתות כדי שלא יבוא לידי חולי זה.

וכדברי הר"ן נראה שגם הרמב"ם פירש כן, דכתב בפרק כ"ב הלכה ז': אין שורין את החילתית בין בפושרין בין בצונן וכו' ואם שתהו ביום חמישי וששי הרי זה שורה בשבת בצונן ומניחו בחמה עד שיחם ושותה, כדי שלא יחלה אם פסק מלשתות ע"כ. הרי לא הזכיר הרמב"ם שלא יסתכן, כדאיתא בגמ' ומשמע דס"ל דמסתכן לאו דווקא.

והנה בפרק כ"א הלכה כ"ב כתב הרמב"ם: שתי חילתית מקודם השבת והרי הוא שותה והולך מותר לשתות בשבת אפילו במקומות שלא נהגו הבריאים לשתות החילתית ע"כ וכ' שם המ"מ: והטעם הוא כיון שהתחיל אם יפסיק ולא ישתה יחלה, וכמוש"כ בפכ"ב הנ"ל.

והנה מדברי המ"מ נראה פשוט, דהא דמותר לו לשתות החילתית אין הטעם משום שכבר התחיל בשתייתו כמה ימים לפני השבת לכן מותר להמשיך בשבת וכדס"ל להגרש"ק בס' החיים, דאי משו"ה ל"ל לומר כדי שלא יחלה, וע"כ דעיקר הטעם הוא דמותר לו לשתות מעתה כדי להנצל ממחלה, אפילו ממחלה שאין בה סכנה, ומה שכ' הרמב"ם, שתי חילתית מקודם השבת, לא בא בזה אלא משום טעמו, דהיינו כיון שהתחיל ויפסיק יכול לבוא לידי חולי.

עכ"פ למדנו מדברי הרמב"ם והר"ן, דגם מי שהוא בעל מיחוש אשר אסור לו להתרפאות, אבל מכיון שאם לא ישתה יחלה מותר לו לשתות להנצל מהמחלה. וגדולה מזו, אפילו באדם שהוא בעצמו הכניס עצמו לכלל סכון של מחלה זו, דהרי חילתית זה דרך לשתות ג' ימים רצופים וא"כ למה התחיל ביום חמישי, הרי היה לו להתחיל ביום ד' או ביום א' ולא היה צריך לעבור על איסור רפואה, בכ"ז מותר לו בשבת להנצל ממחלה זו. וא"כ בנד"ד לענין

תרופה של חסון, אשר לפי דעת הרופאים עלול האדם לחלות במחלה, אפילו שא"ב סכנה, אם לא יתחסן היום, הרי לפי הנז"ל מותר. ובפרט אם נטיל לזה דעת הב"י, לפי דברי האחרונים, דס"ל שהב"י התיר לבריא אפילו כשמתכוון לרפואה, בודאי דיש להקל בזה.

כמו"כ באלו האנשים, אשר סובלים מכאבי ראש ודרך אלו אנשים לבלוע מיד כדור להרגעה בהתחלת הכאב, אע"פ שעדיין הוא בכדי מיחוש בעלמא, אבל באם אינם עושים כן הרי הכאב מתפתח ותוך כמה שעות הוא מתגבר ונהי' כנפל למשכב דמצטער טובא, נ' דלפי הנז"ל מותר לקחת מיד כדור להרגעה כדי להנצל שלא יבוא לידי חולי של כאב ראש. וכ"ז בתרופת חסון חד פעמי שצריך לקחתו בשבת, או שסכנת המחלה נולדה בשבת, אבל בתרופות מנע כאלו, אשר רגישים למחלות גרון, זיהומים וכיו"ב, ורגילים לקחת כל יום פניצילין וכיו"ב, הרי בזה יש לצרף גם דעת הגרש"ק בס' החיים, די"ל דבכל גוונא מותר כשמתחיל לעסוק ברפואתו כמה ימים לפני השבת, א"כ ק"ו בנד"ד דמותר.

והנה מה שכתבנו לצרף להיתר דעת הגרש"ק בס' החיים, דס"ל דבכל גוונא מותר כשהתחיל לעסוק ברפואתו כמה ימים לפני השבת, וא"כ גם בנד"ד אם רגיל לקחת כל יום פניצילין וכיו"ב למנוע זיהום מותר לקחת גם בשבת. הן אומנם דהיתר זה הביאוהו כמה מהאחרונים וכן הורגלו רבים להתיר בזה, אך לענ"ד יש לדון בזה. דמקור ההיתר הוא בס' החיים בסימן שכ"ח סעיף ל"ז וז"ל: הנה מרגלא בפומא דאנשי לומר דאם כבר התחיל לעסוק ברפואות קודם השבת מותר לו לעשותה אפילו בשבת ואם לא התחיל בחול אין לו להתחיל בשבת, והנה לא נודע מניין יצא להם זה, ונראה דלמדו זה מדין רטיה דמבואר לעיל דאסור להחזיר רטיה. ומבואר בתוס' שם ובמג"א כאן דליתן לכתחילה אסור בלאו הכי מכח שמא יבוא לידי שחיקת סממנים, אך להחזיר לא שייך שחיקת סממנים, לכך אסור שמא ימרח. וא"כ מוכח בהדיא דכבר היה על המכה לא שייך חשש של שחיקת סממנים רק שמא ימרח, ולפי"ז ברפואה שהוא דרך אכילה ושתייה לא שייך חשש שמא ימרח רק דאסור מכה חשש שחיקת סממנים. ולפי"ז היכא דלא הוי בתחילה לא שייך חשש שחיקת סממנים, א"כ ה"נ בזה: להתחיל לאכול ולשתות רפואה חדשה בשבת, בזה יש לחוש כיון דלא הוכנה לו מבעוד יום שמא יבוא לשחוק בשבת; אבל אם כבר התחיל בה מבעו"י אז מסתמא כבר הכין לו ממש דרך רפואתו כדבעי וליכא למיחש שיבוא לידי שחיקת סממנים, וכמו שמותר לאכול ולשתות כל דבר ולא חיישין שיבא לידי שחיקת סממנים. ולכך ה"נ ברפואה, כל שהתחיל בה כבר מבעו"י אין לחוש שיבוא לידי שחיקת סממנים, ואף דיש לדחות דאין דומה ממש לרטיה מ"מ דמיון יש לזה ומילתא דמסתברא

הוא בלא"ה דהיכא דכבר התחיל מבעו"י אין לחוש כ"כ עכ"ל.

ולענ"ד כל דבריו בזה תמוהים. דהנה מה שכתב להטעים בסברא את ראייתו מרטיה, דכיון דהתחיל מבעו"י מסתמא כבר הכין לו הכל כדבעי ומשו"ה ליכא למיחש משום שחיקת סממנים, תמוה מאוד מצד הסברא וגם נסתר מהרבה מקומות. דהרי גזירה זו שמא יבוא לשחק"ס לא היתה ע"ז בלבד שלוקח הרפואה ועל רפואה זו בלבד שהוא לוקח אלא הגזירה היתה כללית, גם לו וגם בשביל אחרים. דאם יתירו לו לרפאות מיחוש, ומתוך שאדם בהול על רפואתו יבוא הוא או אחרים בשבת זו או שבת אחרת לשחוק סממנים ומה מועיל בזה שרפואה זו שלוקח היום כבר הוכנה מבעו"י, והלא במקור גזירה זו שנאמרה בגמ' שבת נ"ג איירינן לענין העמדת בהמה או אדם במים להצטנן כשאחזון דם עי"ש, והרי התם לא שייך כלל ברפואתו זו שחיקת סממנים וגם המים מוכנים ועומדים מבעו"י ובכ"ז גזרינן, דאם יתירוהו רפואה זו חיישינן שמא יבואו לשחיקת סממנים בפעם אחרת. והדבר פשוט ומבואר בכמה מקומות, כמו בסימן שכ"ח סעיף כ"ז דאסור לתת חתיכת בגד ישן ע"ג מכה משום שבגד ישן מרפא המכה, וכן בסעיף מ"ב אין מתעמלין דהיינו שדוחס על הגוף בכח כדי שיגע ויזיע, ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי, ע"כ הרי התם ברפואה זו אין בכלל סממנים והכל מוכן ועומד מבעו"י, ואעפ"כ גזרו שמא יבוא בפעם אחרת לשחוק סממנים, ועיין בסי' שכ"א במשנ"ב ס"ק ע' ובשעה"צ או"ק צ'. והא דשבת ק"ח: שורה אדם קילורין מע"ש ושוחק ע"ג עיניו בשבת ופירש"י, דלדידיה כיון דאצרכוה לשרותה מע"ש הוי היכרא, התם שאני דהרי לגבי אחרים נראה כרוחץ ביין ורק עברו מהני היתר משא"כ בנד"ד דהוי רפואה ממש לא מהנה זה. וכמו"כ מה שהזכיר בתוך דבריו "וכמו שמותר לאכול ולשתות כל דבר ולא חיישינן שיבוא לידי שחיקת סממנים ולכך ה"נ ברפואה" וכו' אין דבריו מובנים לי כלל, דמה ענין מאכל ומשקה שדרך בריאים לאוכלם ולשתותם ומעולם לא היו בכלל הגזירה של שחק"ס לנד"ד שהוא רפואה ממש.

ועיקר הוכחתו מהא דרטיה, פשוט דיש לחלק טובא בינייהו דגבי רטיה הא דכ' התוס', דליכא למיחש לשחיקת סממנים כיון דהוי מאתמול עילויה, הכוונה כאן דאותה רטיה עצמה כבר היתה עליו מע"ש רק עכשיו נפלה ולכן לענין גזירה זו אינה נחשבת כפעולה חדשה אפי' כשנפלה על הקרקע. אבל בודאי שאין כוונתם משום שכבר עסק ברפואת מכתו מע"ש, דפשוט הדבר דע"כ לא כתבו דליכא למיחש לשחק"ס רק כשמחזיר אותה רטיה עצמה, אבל לתת רטיה חדשה בודאי דמלבד איסור ממרח יש בו גם משום גזירת שחק"ס. ואע"פ שעוד מע"ש כבר התחיל ברפואתו והניח אז רטיה ע"ג מכתו, משא"כ בנד"ד הרי גם כשהתחיל לקחת התרופות כמה ימים לפני שבת

הרי התרופה שלוקח בשבת זו היא פעולה חדשה כמו רטיה חדשה ואסור. שו"ר בס' ציץ אליעזר ח"ח שהק' ג"כ על דברי הגרש"ק מטעם אחר והוא דגבי רטיה איכא היכרא בזה גם כלפי הרואים שרואים בהדיא שרק מחזיר את הרטיה שכבר הונחה עליו מע"ש, ועל-כן בהיות דאיכא היכרא לכו"ע, שפיר כ' התוס' דאין בכה"ג החשש של שחיקת סממנים, משא"כ באכילת או שתיית רפואה הרי אין כל היכרא כלפי הרואים שהתחיל בכך עוד קודם השבת עיי"ש. ומתוך דבריו נראה שלמד בכוונת התוס', שכתבו דליכא למיחש לשחק"ס כיון דהוי מאתמול עילויה דכוונתו היא מטעם היכרא לכו"ע ולכן מותר. ולא ידעתי למה נזקק לפרש כן, דמלבד שא"א לומר דחזרת רטיה מע"ג הקרקע הוא היכרא לכו"ע, דהרי יתכן ויבוא אחד שלא ראה שנפלה ויחשוב שהוא מניח הרטיה רק כעת. וגם אם נאמר דההיתר הוא מטעם היכרא הרי לפי"ז יהא מותר לא רק להחזיר את הרטיה אלא גם להחליף ברטיה חדשה, דאז בודאי יהי' היכר דהכל יראו שמסיר הרטיה הישנה ומשים החדשה ויהא מותר מטעם שחק"ס, והלא ברור הדבר שאינו כן. ובלא"ה גם לא מצינו שגזירת שחק"ס ניתרת ע"י היכר. והא דשורה אדם קילורין וכו' הוא כמו שכתבנו לעיל ופשוט, וגם אין דמיון בין היכר זה לזה. דגבי קילורין ההיכר הוא מועיל משום שע"י ההיכר יזכור שאסור לשחוק סממנים כיון שהצריכוהו לשרותו מע"ש, משא"כ היכר של רטיה כל ההיכר אינו אלא לידע שכבר עסק ברפואתו מאתמול והיכן מצינו היכר כזה שיתיר. ועיי"ש עוד שהביא שבס' אורחות חיים בסימן שכ"ח אות כ"ז כתב ג"כ להשיג על ס' החיים "דמה שמדמה לה לדין רטי' דלהחזיר שרי הוא תמוה דהתם היתה מונחת בשבת עצמו משא"כ כאן". והרב המחבר מסתפק אם בכוונת המהרש"ם להשיג כדרך שהשיג הוא וכ' שם, שהמהרש"ם מציין לדברי הר"ן שהביא הרמ"א בסימן רנ"ג ס"ב ומזה משמע, שאין כוונתו להאמור. ולדעתי ברור הדבר שכוונת המהר"ש להק' כפי שכתבנו לעיל. וזהו מה שמציין לדברי הר"ן כמו שכ' הר"ן לענין חזרת תבשיל בשבת, דאם לקחו מהכירה משחשיכה אפילו הניחו ע"ג הקרקע מותר, היינו שבא להסתייע מד' הר"ן שאע"פ שהרטיה נפלה על הקרקע אין החזרה נקראת פעולה חדשה וה"ה לענין רטיה.

והנה בס' אורחות חיים בהגהת מהרש"ם שם, כ' להביא ראיה נגד ס' החיים זז"ל: גם יש להביא ראיה מהא דשבת ק"מ ע"א ולעיל סימן שכ"א סעיף י"ח, דבדליכא סכנה גם בכה"ג אסור ע"ש ותבין וכו' עכ"ל. וכוונתו הא דאמרינן שם לענין לשתות מי חילתית, מי שחש ביוקרא דליבא "אפילו למאן דאסר ה"מ היכא דלא אישתא כלל, אבל הכא כיון דאשתא חמשה בשבת ומעלי שבתא אי לא שתי בשבתא מסתכן" וכן הוא בטושו"ע. הרי חזינן דגם כשהתחיל לשתות מיום חמישי ושישי לא היו מתירין לשתות אלא משום דאם לא ישתה שם. בשבת יסתכן, אבל בלא סכנה לא. ואם כדברי הגרש"ק הרי גם בלי סכנה יהא מותר כיון דהתחיל כבר בזה כמה ימים לפני השבת.

ולענ"ד אין מגמ' זו ראי', לסתור חדושו של הגרש"ק, דאין הנדון בגמ' שם כלל לענין לשתות מי החילתית, אלא כל הנדון שם הוא לענין אם מותר להשרות את החילתית בשבת, דהכי איתא התם: רב אחא בר יוסף חש ביוקרא דליבא ופירש"י (שלבד כבד עליו). אתא -לקמיה דמר עוקבא א"ל זיל שתי תלתא תיקלי חילתתא בתלתא יומא, אזל אישתא בחמשא בשבת ומעלי שבת לצפרא. אזל שאל במדרשא אמרו ליה וכו' שותה אדם קב או קביים ואינו חושש, אמר להו לשתות לא קמיבעיא לי, ופירש"י (דבלאו רפואה משקה הוא ותנן כל המשקין שותה), לשרות מאי אמר להו וכו' הכי קאמר רב שורה בצונן ומניח בחמה. כמאן דשרי אפילו למאן דאסר ה"מ היכא דלא אישתו כלל אבל הכא כיון דאישתא וכו' מסתכן ע"כ. הרי כל השאלה היתה אם מותר לשרות את החילתית בשבת משום עובדא דחול כדאמרינן התם לעיל בגמ', וע"ז ענו לו כיון שכבר שותה ביום חמישי וששי מותר לו לשרות כדי שלא יסתכן, דבלא סכנה ודאי דאסור לשרותו משום עובדא דחול, משא"כ לענין שתית החילתית כשכבר היה שרוי מע"ש ודאי דמותר אף להתחיל לשתות בשבת משום דהוא משקה בריאים, וכך הוא לשון השו"ע שכ"א סעיף י"ח אין שורין את החילתית וכו' היה שרוי מאתמול מותר לשתות (עי"ש במשנ"ב) בשבת (והטעם הוא משום דהוי משקה של בריאים) ואם שותה ממנו יום המישי וששי וצריך לשתותו גם בשבת מותר (הכוונה לשרות) וכו' מפני שהוא סכנה אם לא ישתה ממנו ע"כ.

והנה הרמב"ם בפרק כ"א מהל' שבת הלכה כ"ב כ' "שתה חילתית מקודם השבת והרי הוא שותה והולך מותר לשתותו בשבת, אפילו במקומות שלא נהגו הבריאים לשתות החילתית". וראיתי בס' ציץ אליעזר שם, שדקדק בלשון הרמב"ם שלא הזכיר כאן הטעם דאם לא ישתה בשבת יחלה או יסתכן כדאיתא בגמ', ואילו בפרק כ"ב ה"ז כתב הרמב"ם "ואם שתהו ביום חמישי וששי הרי זה שורה בשבת בצונן ומניחו בחמה עד שיחם ושותה כדי שלא יחלה אם פסק לשתות". משמע מזה דלגבי איסור שריה משום עובדא דחול זקוקים לטעם שלא יחלה, משא"כ בפכ"א דאיירי לענין לשתותו במקומות שלא נהגו הבריאים לשתותו בזה לא הזכיר הרמב"ם הטעם שלא יחלה, משום דגם שלא יבוא לידי מחלה ג"כ מותר כיון שכבר שותה ממנו לפני השבת והוא סיוע לדברי הגרש"ק עיי"ש. ולי נראה דעדיין אין מדברי הרמב"ם כדי לסייע, דבאמת לשון הרמב"ם בפכ"א הכ"ב כפי שהעתקנו כנ"ל הוא רק לפי הגהת המ"מ, שהוסיף המלים מותר לשתות בשבת (אפילו) במקומות ש(לא) נהגו הבריאים וכו', ומה שהזקיקו להגיה כן הוא דבל"ז למה ליה להרמב"ם לומר שותה חילתית מקודם השבת, דאם המדובר הוא במקומות שנהגו הבריאים לשתותו גם כשלא התחיל לפני השבת כיון דהוא משקה של בריאים ולכן הגיה כן, דמיירי אף במקומות שלא נהגו הבריאים לשתותו. אמנם לפי גירסא זו ברמב"ם אין הלכה זו שייכת לכאן. דהרי הרמב"ם התחיל בהלכה זו בזה"ל: אוכל אדם אוכלין ומשקין שדרך הבריאים לאכלן ולשתותן וכו' כגון הכסברא והכישות וכו' ובהלכה כ"ג כתב וכן שמנים שדרך הבריאים לסוך בהן וכו' וא"כ מה השייכות של הלכה זו של

חילתית לכאן. ואמנם באליהו רבה כתב על הא דכ' המחבר דאם היה שרוי מאתמול מותר (לשתותו) בשבת, דמהרמב"ם משמע דאם הוא במקום שאין מנהג בריאים כלל לשתותו דאסור. ועי"ש במשנ"ב ס"ק ע"ב דהא"ר גרס ברמב"ם לא כהמ"מ, אלא דהרמב"ם מיירי במקומות שנהגו הבריאים לשתותו ושפיר משמע דאם לא נהגו הבריאים לשתותו דאסור גזירה משום שחיקה, ואמנם גם לדידיה ק"ק, דאם גרס כן א"כ לאיזה צורך כ' הרמב"ם שתי חילתית מקודם השבת דבלא"ה ג"כ מותר כיון דדרך הבריאים לשתותן. אבל עכ"פ לפי דברי הא"ר הרי דבריו ברור מללו, דע"כ לא התיר הרמב"ם לשתות חילתית בשבת אלא רק במקומות שנהגו הבריאים אבל בלא"ה אסור, היינו אף כשהתחיל לשתותו לפני השבת וזה דלא כהגרש"ק הנ"ל. וגם לפי גירסת המ"מ הרי אין מהמ"מ שום סיוע להגרש"ק, דהרי המ"מ בעצמו כתב שם ז"ל: והטעם שכיון שהתחיל אם יפסוק ולא ישתה בשבת יחלה ומבואר זה בפרק כ"ב והדין מבואר בפרק תולין עכ"ל. הרי גם לפי המ"מ נראה ברור דאע"פ שהתחיל לשתות את החילתית מלפני השבת הוזקק להוסיף הטעם משום שלא יחלה אם יפסיק, ואם כדברי הגרש"ק הרי מותר גם בלא"ה כיון שהתחיל לפני שבת. ולפרש כן בדברי הרמב"ם מעצמנו ולומר כגירסת המ"מ אך הטעם לא כדידיה אלא כיון שהתחיל מלפני השבת לכן מותר ג"כ, לא ניתן להאמר, דא"כ למה נקט הרמב"ם דין מחודש זה שלא נזכר בגמ' וכתבו דווקא על חילתית הרי שתיית החילתית בין אם הרמב"ם מזכיר הטעם שלא יחלה כפי שהזכירו להלן ובין אם לא מזכירו הרי אמת הדבר שהפסקת השתיה מביאה לידי חולי וא"כ ל"ל להרמב"ם לומר דין מחודש זה בחילתית שאפשר להטעותנו ולומר דהטעם הוא כדי שלא יחלה, ויותר נכון היה אילו הרמב"ם היה כותב דין זה בסוף סעיף כ"א דאם התחיל לאכול או לשתות מכל אלו עוד מלפני השבת מותר גם בשבת, וע"כ דהרמב"ם לא התכוון כלל לדין מחודש זה אלא כוונתו או כהא"ר או כהמ"מ. ואיך שנפרש דבריו הרי ראייה להיפך מדברי הגרש"ק. ומעתה נהי דמה שכ' המהרש"ם באורחות חיים דמדברי הגמרא יש פירכא להגרש"ק אינו פירכא וכמו שכ' לעיל. אבל מדברי הרמב"ם באמת יש ראייה דלא כדברי הגרש"ק.

ובסכום הדברים נלענ"ד, דאע"פ דאם לדין יש להשיב על ראיית הגרש"ק וגם מד' הרמב"ם לא נראה כן, אך מכיון שכמה מגדולי האחרונים כתבו כן להתיר וגם הגרש"ק כ' דמרגלא בפומי דאינשי, הרי המיקל יש לו על מה לסמוך ובודאי שראוי להיות סניף להיתר.

הערת העורך: ראה להלן עמ' 59 ובמקורות שצויינו שם.

***

סיכום המאמר (העורך) :

א) אין לקחת ויטמינים או שמן דגים הבאים לחזק את הגוף, מכיון שכוונתו היא לרפואה והאיסור להשתמש בתרופות חל גם על הבריא. זאת, בעיקר, לפי שיטת המגן-אברהם, בשולחן ערוך, אורח חיים, סימן שכ"ח סקמ"ג.

ב) תרופת חיסון שמטרתה למנוע מהבריא שלא יחלה, אפילו במחלה שאין בה סכנה, מותר להשתמש בה בשבת. כמו-כן, אותם אנשים הסובלים מכאבי ראש ונוהגים לבלוע כדור-הרגעה מיד בתחילת הכאב, כדי למנוע התפתחות הכאבים, מותרים לעשות כן גם בשבת. זאת, בעיקר, לפי שיטת הרמב"ם, הלכות שבת, פרק כ"ב הלכה ז' והלכה כ"ב, ולפי הר"ן בחידושו למסכת שבת, ק"מ.

ג) תרופות מנע קבועות, כגון פניצילין כמניעה לדלקת השגרון, מותרים להשתמש בהם גם בשבת. זאת בצירוף שיטת ר' שלמה קלוגר בספר החיים הפוסק כי אם התחיל אדם בתרופה קודם השבת - מותר לו להמשיך גם בשבת.

ד) המחבר מביא ראיות אחדות נגד שיטה זו של ר' שלמה קלוגר, אך מסיק שהמקיל יש לו על מה לסמוך, כי כמה מגדולי האחרונים כתבו כן להיתר. וכן המנהג שמי שהתחיל לקחת תרופות כמה ימים קודם השבת - רשאי להמשיך גם בשבת.

* הדברים נאמרו בערב יום הזכרון הרביעי לפטירתו של ד"ר פ. שלזינגר ז"ל בבית - החולים שערי - צדק, שנערך מטעם המכון ביום ג' אלול תשל"ב.